

Förord

Vilhelm Persson, Henrik Wenander & Helena Wockelberg

År 2024 är det 50 år sedan riksdagen slutligt beslutade att införa den nuvarande regeringsformen. Jubileet har fått relativt mycket uppmärksamhet. Riksdagen har byggt upp en särskild webbplats med information (Riksdagen 2024) och det har givits ut minst tre forskningsantologier med anledning av jubileet (Möller 2024; Jonsson Cornell 2024 m.fl.; Åhman 2024).¹ Finns det nu mer att säga? Ja, regeringsformens funktion som grund för statens verksamhet gör att det finns i princip lika många perspektiv på regeringsformen som på staten som sådan. Det är ett ämne som aldrig blir uttömt.

I detta temanummer ger statsvetare och jurister sina perspektiv på centrala teman med anknytning till den nu femtioåriga grundlagen. För varje tema skriver en författare från antingen statsvetenskap eller juridik en artikel och med avstamp i den artikeln diskuterar en forskare från den andra disciplinen temat i en kortare kommentar. Med detta upplägg ville vi ge möjlighet till dialog mellan de olika disciplinerna och öppna upp för en tvärvetenskaplig behandling. Det visade sig inte vara svårt att rekrytera författare som ville delta i detta experiment, vilket glädjande nog tyder på att det finns intresse av tankeutbyte mellan disciplinerna. Texterna visar också att disciplinerna har åtskilligt gemensamt att diskutera.

De texter vi presenterar analyserar områden där den inhemska politiska utvecklingen eller förändringar i omvärlden motiverar frågor om hur regeringsformen utvecklats under sina första 50 år. Förutom att föra samman statsvetare och jurister vill vi med detta temanummer sätta fokus på de institutioner vars syfte är att stödja och strukturera politiska beslutsprocesser och implementering i vårt styrelseskick. Detta övergripande tema tar därmed sikte på förutsättningar och utmaningar bortom den svenska demokratins konstitutionella reglering av politiska rättigheter och valsystemet. De texter vi nu presenterar handlar, i tur och ordning, om funktionsfördelning och maktfördelning,

1 Dessa antologier har utkommit parallellt med arbetet med detta temanummer, så författarna har bara kunnat ta del av en av antologierna (Möller 2024) och bara sent i arbetet med sina texter.

beredning av regeringsärenden, finansmakten, domstolarnas roll för det kommunala självstyret och rättighetslagstiftningen, de statliga lärosätenas ställning, kommunernas position i ett flernivåstyre, samt regeringsformens reglering av kris, hot och försvar.

Texterna i temanumret visar tydligt på bredden av perspektiv som kan anläggas på regeringsformen. Det är möjligt att diskutera allt från de principiella grunder som konstitutionen bygger på till tillämpningen av någon viss paragraf. Kanske är det rent av så att det finns minst lika stora skillnader avseende forskningsfrågor och angreppssätt mellan forskare inom respektive disciplin som mellan de båda. Vi tycker oss dock kunna skymta vissa mönster i texterna.

En sak som förenar en stor del av bidragen i detta temanummer är att grundlagens förarbeten i form av utredningar, propositioner och utskottsberäkningar behandlas – ämnet för temanumret inbjuder till tillbakablickar. För både statsvetare och jurister är det dessutom alltid intressant att undersöka de bakomliggande motiven vid tolkningen av en reglering. De argument som fördes fram för 50 år sedan och de ställningstaganden som då gjordes är fortfarande en naturlig utgångspunkt för dagens diskussioner. Texterna i denna antologi tyder på att senare lagförarbeten – såsom de från reformen 2010 – inte har medfört att de ursprungliga förarbetena nu har blivit irrelevanta.

Vidare kan noteras att de flesta texterna snarare rör frågor som inte regleras i regeringsformen än sådana som regleras. Återigen är kanske en anledning till det temanumrets ämne. Inom forskning över lag kan det också vara mer tacksamt att diskutera frågor som inte har tydliga svar än sådant som är klarlagt. Måhända är det dock – som Sterzel har framfört (Sterzel 2009: 100) – så att vissa frågor har ansetts vara för stora för att reglera i grundlag. Det finns viktiga frågor som mer eller mindre medvetet har lämnats utan konstitutionell reglering. I detta sammanhang tycks statsvetare och jurister närma sig frånvaro av uttrycklig reglering på lite olika sätt. Statsvetarna gör oftare en distinktion mellan den skrivna och den levande författningen, medan jurister snarare ser luckor som behöver fyllas med hjälp av andra tolkningsmedel.

Ett annat återkommande inslag i texterna i detta temanummer är internationella jämförelser. Uppenbarligen ser både statsvetare och jurister andra staters grundlagar som relevanta utgångspunkter för diskussioner om regeringsformen. Även i arbetet som så småningom ledde fram till regeringsformen presenterades vissa begränsade internationella jämförelser (särskilt bil. 11–13 i SOU 1963:19). Att döma av texterna i detta temanummer ses dock internationella jämförelser nu som en viktigare referenspunkt. Vad detta beror på kan vi förstås bara spekulera om, men rimligen spelar den pågående integrationen av politiska system som EU-medlemskapet för med sig en roll för utvecklingen, liksom forskningens ökade internationalisering. Flera av texterna visar att Sverige på flera områden sticker ut i en internationell jämförelse. Hit hör

exempelvis synen på maktindelning, organiseringen av högre utbildning och avsaknaden av reglering om fredstida kriser. Även om rimligen alla konstitutionella system har sina särdrag och är präglade av sina historiska utvecklingslinjer kan man fråga sig om det är relevant att diskutera regeringsformen i termer av svensk exceptionalism. Den frågan lämnar vi vidare till framtida forskning.

I samband med regeringsformens femtioårsjubileum har framförts att regeringsformen vid sin tillkomst uppfattades som mer intressant för statsvetare än för jurister (Åhman 2024: 5). Under den tid som har gått sedan dess, har regeringsformens betydelse tveklöst ökat för juristerna. Texterna i detta temanummer visar emellertid att regeringsformen fortfarande också är en angelägenhet för statsvetare vars ständiga uppdrag är att söka empiriskt vederhäftiga belägg för var makten utövas, av vem och varför. Ett fungerande konstitutionellt ramverk är för båda disciplinerna en nödvändig förutsättning för en demokratisk rättsstat, men varken jurister eller statsvetare förväntar sig att regeringsformen eller liknande arrangemang vid varje tidpunkt ska ge tillräckliga och uttömmande svar på varje konstitutionell fråga. Vad alla oklarheter, tystnader och diskrepanser betyder och vad som står på spel kanske är frågor som varierar något över disciplinerna? Texterna visar att det är givande när olika forskare tittar på samma fråga ur olika synvinklar. Ett stort tack till alla författare, de anonyma granskarna och tidskriften för att de har gjort detta möte möjligt.

Referenser

- Jonsson Cornell, Anna, Ruotsi, Mikael, Taube, Caroline & Wilske, Olof (red.), 2024. *De lege 2024. Regeringsformen 50 år 1974–2024*. Uppsala: Iustus.
- Möller, Tommy (red.), 2024. *En författning i tiden – Regeringsformen under 50 år*. Stockholm: Medströms.
- Riksdagen, 2024. Regeringsformen 50 år, tillgänglig på <https://www.riksdagen.se/sv/aktuellt/regeringsformen-50-ar/>.
- SOU 1963:19. *Sveriges statsskick. Del 4. Bilagor*, Författningsutredningen.
- Sterzel, Fredrik, 2009. *Författning i utveckling*. Uppsala: Iustus.
- Åhman, Karin, 2024. "Foreword", s. 5–6 i Åhman, Karin (red.), *Constitutional Law in the Scandinavian Countries. A tribute to the instrument of government 1974–2024*, Scandinavian Studies in Law Volume 70: Stockholm: Jure.